

Niewątpliwym walorem ocenianej pracy jest to, że odnosi się ona do często pomijanej w analizach doktrynalnych instytucji kurateli, która w różnych konstrukcjach ustawy procesowej oraz ustaw szczególnych ma przypisaną różną rolę i kompetencje istotne z perspektywy rzetelności toczącego się postępowania rozpoznawczego.

II.

Praca mgr Sylwii Lisowskiej składa się z trzech rozdziałów, a także ze wstępu i zakończenia. Praca zawiera bibliografię, w ramach której Autorka umieściła przywołane akty normatywne, orzecznictwo oraz literaturę przedmiotu. Na akceptację zasługuje szeroki wybór wykorzystanego orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, Trybunału Konstytucyjnego, Sądu Najwyższego, a także sądów powszechnych, odnoszącego się do różnych aspektów tytułowego zagadnienia. Jeżeli chodzi o wykorzystaną literaturę, to można mieć w tym zakresie zasadnicze zastrzeżenie, odnoszące się do niewykorzystania literatury obcej, która ma przecież kluczowe znaczenie dla kreowania europejskich standardów prawa do sądu w sprawach cywilnych, a także pominięcie przez Autorkę szeregu pozycji literatury przedwojennej, odnoszących się do tak istotnych kwestii jak zdolność procesowa oraz udział kuratora w postępowaniu cywilnym. Należy podkreślić, że nie sposób oceniać współczesnych instytucji prawa bez wystarczającego zapoznania się z jej ewolucją, choć trzeba zauważyć, że Autorka w pewnym zakresie sięgnęła do prawa rzymskiego.

Strukturę pracy ocenić należy jako spójną, ponieważ Autorka trafnie rozpoczyna od zagadnień o charakterze ogólnym, skoncentrowanych na istocie prawa do sądu i jego realizacji w cywilnym postępowaniu rozpoznawczym, a następnie przechodzi do wyspecyfikowania różnych przypadków wykorzystania przez ustawodawcę instytucji kurateli jako gwarancji realizacji tego prawa. Zamknięciem rozważań jest rozdział trzeci, który zakreśla ramy wzajemnego

przenikania się prawa do sądu, zdolności procesowej i instytucji kurateli w postępowaniu cywilnym.

III.

Rozdział I swojej pracy Autorka trafnie rozpoczyna od analizy rozwoju zasady prawa do sądu jako fundamentalnej zasady współkształtującej organizację i działalność systemu wymiaru sprawiedliwości, jednak – jak zaznaczono wyżej – ukazując rozwój i przemiany tej idei, Doktorantka nie sięga do tekstów doktryny prawa cywilnego procesowego, tworzącej zręby tego prawa na przełomie XIX i XX wieku, ale posługuje się informacjami pochodnymi, z literatury powojennej, w szczególności poglądów zawartych w publikacjach przełomu XX i XXI wieku, co wydaje się niepotrzebnym uproszczeniem procesu badawczego prowadzonego przez Doktorantkę. Następnie Autorka trafnie analizuje wpływ prawa międzynarodowego na obecne pojmowanie prawa do sądu w polskim systemie prawnym. W tym względzie Autorka prawidłowo szczególną uwagę poświęca art. 6 Europejskiej Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności, zauważając, że prawo do sądu w tym przepisie nie jest sformułowane w sposób wyraźny, a także, iż prawo to nie ma charakteru jednolitego (s. 44). W konsekwencji tego ostatniego stwierdzenia Autorka w dalszych rozważaniach poddaje pogłębionej analizie negatywne i pozytywne aspekty prawa do sądu, umiejętnie posługując się dorobkiem Europejskiego Trybunału Praw Człowieka. Można tu jedynie poczynić zastrzeżenie, iż Doktorantka nie przedstawiła swojego stanowiska wystarczająco jednoznacznie, np. co do składowych prawa do sądu jako prawa o charakterze agregatowym.

Dalsze rozważania, odnoszące się już bezpośrednio do postanowień Konstytucji RP, Autorka trafnie koncentruje na postanowieniach art. 45 i art. 77 ustawy zasadniczej. W tym względzie Doktorantka prawidłowo definiuje zakres podmiotowy oraz przedmiotowy prawa do sądu (czy też prawa do ochrony sądowej - jak określa je część przedstawicieli doktryny prawa cywilnego

procesowego) (s. 50 i n.). Autorka w trakcie swoich rozważań słusznie zauważa, że zasada prawa do sądu, jako zasada o randze konstytucyjnej, kreuje dyrektywy tworzenia prawa, nakazując prawodawcy stanowienie norm z nią zgodnych, a zakazując tworzenia norm sprzecznych. Jednocześnie Doktorantka właściwie określa znaczenie zasady prawa do sądu jako dyrektywy interpretacyjnej. Te rozważania wymagają jedynie uporządkowania terminologicznego i prawidłowego rozróżnienia „prawa do sądu” od „zasady prawa do sądu” (s. 53). W ocenianym rozdziale Autorka dokonała również właściwej analizy uprawnień składających się na prawo do sądu, wyróżniając trzy najczęściej wskazywane w orzecznictwie i doktrynie komponenty tego prawa: dostęp do sądu, prawo do odpowiednio ukształtowanej procedury oraz prawo do wyroku sądowego (s. 56 i n.).

Na podstawie tych rozważań teoretycznych, Doktorantka z należytą starannością formułuje interesujące rozważania, odnoszące się już do samej realizacji prawa do sądu w cywilnym postępowaniu rozpoznawczym. W tym względzie za odpowiednie należy uznać osadzenie tej części pracy na ogólnych rozważaniach związanych z zakresem ochrony cywilnoprosesowej, a w szczególności - na problematyce funkcji, celów i zasad postępowania cywilnego. Na s. 67 Autorka trafnie zauważa, że wyrażenie „prawo do sądu w sprawach cywilnych” może sugerować orientację jednowymiarową, nakierowaną na powoda jako osobę ubiegającą się o uzyskanie sądowej ochrony prawnej. Jednakże w rzeczywistości chroni ono na równi pozwanego. Ten aspekt z pewnością wart jest szerszego omówienia.

W dalszej części opracowania Autorka określiła ramy dopuszczalnych ograniczeń prawa do sądu, trafnie wskazując, że w żadnym systemie prawnym nie istnieje bezwzględne i absolutne prawo do sądu (s. 69). W tej części zabrakło jedynie stanowiska Doktorantki co do akceptowanych przez Nią granic dopuszczalności zawężania prawa do sądu w sprawach cywilnych. Natomiast odnosząc się już bezpośrednio do zasadniczego przedmiotu swoich rozważań,

Autorka poddaje analizie istotny dla nich element prawa do sądu, jakim jest obowiązek odpowiedniego ukształtowania procedury przez organy państwa. W tym względzie szczególnie istotne są rozważania związane z zasadą równości stron i jej odzwierciedleniem m. in. w regule równości broni i realizacji prawa do wysłuchania.

Czwartą częścią pierwszego rozdziału jest analiza zdolności procesowej jako koniecznej przesłanki realizacji prawa do sądu w cywilnym postępowaniu rozpoznawczym. W tym zakresie Doktorantka sięgnęła do współczesnej literatury z zakresu historii państwa i prawa, nakreślając ewolucję zdolności procesowej i związanych z nią ograniczeń na gruncie poszczególnych etapów rozwoju polskiego porządku prawnego. Następnie Doktorantka trafnie określiła źródła, zakres i funkcje zdolności procesowej, odwołując się również do swoich poprzednich rozważań (s. 110). Uzupełnieniem wywodów jest prawidłowo przeprowadzona analiza prawnych i faktycznych ograniczeń zdolności procesowej. Autorka na s. 114 wskazuje, że przez ograniczenia faktyczne zdolności procesowej należy rozumieć takie sytuacje, w których podmioty postępowania cywilnego nie doznają prawnych ograniczeń w zdolności procesowej, a więc posiadają ją w pewnym zakresie zgodnie z obowiązującymi przepisami prawa, niemniej jednak, z uwagi na różnego rodzaju wypadki, nie są w stanie z niej realnie skorzystać. Wydaje się, że trafniejszym byłoby tu użycie pojęcia „zdarzenia” zamiast „wypadki”. Ponadto w dalszej części tego wyvodu Doktorantka używa niezbyt fortunnego podziału na osoby fizyczne i niefizyczne.

Rozdział II stanowi ciekawy, solidnie przygotowany przegląd zastosowania instytucji kurateli w postępowaniu cywilnym. Autorka na wstępie (s. 125) zauważa dwoistość tej instytucji z uwagi na istnienie kuratorów powoływanych na podstawie przepisów prawa materialnego oraz kuratorów, którzy podstawę swego działania mają zakotwiczoną w prawie procesowym. W dalszych rozważaniach Autorka koncentruje się trafnie jedynie na tych przypadkach kurateli, które mają znaczenie dla realizacji prawa do sądu poprzez

korzystanie ze zdolności procesowej, niezależnie od podstaw prawnych tej kurateli.

Pierwszą kategorią są kuratorzy dla osób niezdolnych procesowo, do których Autorka zalicza osoby fizyczne niemające zdolności procesowej (s. 126). Autorka prawidłowo analizuje poszczególne przypadki, w których ustawodawca uznaje za stosowne wykorzystanie kurateli w związku z brakami w zdolności procesowej oraz brakiem innego uprawnionego podmiotu uzupełniającego tę zdolność. W tym zakresie jest omówiony kurator dla osoby ubezwłasnowolnionej częściowo, kurator dla dziecka poczętego, ale nienarodzonego, a także kurator dla małoletnich cudzoziemców, co należy w pełni zaakceptować.

Następną kategorią omówioną przez Autorkę są przypadki zastosowania kurateli wobec osób zastępowanych przez przedstawiciela ustawowego. Odnosi się to do sytuacji, w której powołanie takiego kuratora jest uzasadnione koniecznością podejmowania czynności ukierunkowanych na dobro dziecka podlegającego opiece lub osoby ubezwłasnowolnionej całkowicie. Jak trafnie zauważa Autorka na s. 141, czynności takiego kuratora powinny zmierzać zarówno do ochrony majątku, jak i osoby poddanej opiece. Najogólniej rzecz ujmując, w tej części pracy zostały przeanalizowane sytuacje, w których przedstawiciele ustawowi określonych stron, uprawnieni również do występowania w postępowaniu cywilnym, w pewnym zakresie spraw są wyłączeni od działania (s. 142 i n.).

Wśród omawianych przypadków zastosowania kurateli wobec podmiotów niemających zdolności procesowej Doktorantka analizuje również przypadek wprowadzony przez ustawodawcę w art. 69 k.p.c., a odnoszący się do sytuacji, w której wobec osoby niemającej zdolności procesowej i nieposiadającej działającego za nią przedstawiciela ustawowego sąd powołuje kuratora na konieczność podjęcia przez jej przeciwnika procesowego czynności procesowej niecierpiącej zwłoki. Uwzględnienie tego przypadku kurateli zasługuje na pełną aprobatę.

Dalsze rozważania Doktorantki zostały poświęcone analizie zastosowania kurateli wobec podmiotów, mających pełną zdolność procesową, a niemogących działać w postępowaniu rozpoznawczym z uwagi na ograniczenia faktyczne. Wśród nich pojawiają się kuratorzy dla osób fizycznych, znanych z miejsca pobytu, w tym kurator dla osoby niepełnosprawnej. Autorka nie do końca precyzuje swoje stanowisko co do istoty działania tego kuratora i jego relacji z osobą niepełnosprawną, aczkolwiek trafnie podkreśla, iż rola tego kuratora jest ściśle związana z ochroną tej osoby (s. 160). Następnie Autorka właściwie przedstawia przypadki kurateli odnoszące się do problematyki ochrony zdrowia psychicznego, zarówno w ramach postępowania o ubezwłasnowolnienie, jak i przepisów szczególnych (ustawy o ochronie zdrowia psychicznego). W dalszych rozważaniach Doktorantka trafnie zauważa, że problem pełnej zdolności procesowej i jej realizacji odnosi się nie tylko do osób fizycznych, ale również do innych podmiotów. W tym względzie kluczowe znaczenie ma analiza problematyki zastosowania instytucji kurateli w razie braku w osobie prawnej organów powołanych do prowadzenia jej spraw (art. 42 k.c.). Jednocześnie należy bardzo pozytywnie ocenić fakt, iż Autorka zauważyła rozwiązania dotyczące do tego rodzaju przypadków w przepisach szczególnych, odnosząc się m.in. do rozwiązań Prawa o stowarzyszeniach oraz do przepisów o Krajowym Rejestrze Sądowym (s. 169 i n.).

Według trafnego stanowiska Autorki drębną sytuacją, w której instytucja kurateli powinna znaleźć zastosowanie, jest konieczność ochrony prawnej osób nieznanymi z miejsca pobytu oraz podmiotów o nieznanym z miejsca pobytu organach. Na s. 182 Doktorantka właściwie określa przesłanki powołania kuratora na podstawie art. 184 §1 k.r.o.: nieobecność, niemożność i potrzeba prowadzenia spraw oraz brak pełnomocnika lub jego nienależyte działanie. Autorka analizuje jednocześnie w wystarczającym zakresie podstawowy przypadek zastosowania instytucji kurateli dla osób nieznanymi z miejsca pobytu, jakim są rozwiązania zawarte w art. 143 i n. k.p.c.

W czwartej części omawianego rozdziału Autorka umieściła i omówiła, co do zasady prawidłowo, kolejne przypadki powoływania kuratorów na potrzeby cywilnego postępowania rozpoznawczego. W tym zakresie, jak zauważa Doktorantka, podstawowe znaczenie mają postanowienia Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego regulujące sprawy małżeńskie, sprawy między rodzicami i dziećmi oraz o przysposobieniu, związane ze śmiercią określonej osoby (s. 191), choć oczywiście nie wyczerpuje to wszystkich wskazanych w pracy w tej części przypadków.

Należy zgodzić się ze stanowiskiem Doktorantki wyrażonym na s. 196, że w każdym z wymienionych powyżej przypadków przedmiotem postępowania są prawa i obowiązki niemajątkowe z zakresu prawa rodzinnego, które nie przechodzą na następców prawnych zmarłego, niezależnie od tego, czy śmierć nastąpiła przed, czy po wytoczeniu powództwa. Według Autorki oznacza to, że przy zastosowaniu reguł ogólnych śmierć danej osoby skutkowałaby niemożliwością wszczęcia lub prowadzenia postępowania, którego przedmiotem są wskazane prawa i obowiązki. Należy zaakceptować stanowisko, że ta okoliczność stanowi podstawowe uzasadnienie aksjologiczne wszczęcia lub kontynuowania postępowania z udziałem kuratora.

W tej części pracy Autorka rozwija również swoje rozważania odnoszące się do kuratora spadku, ustanawianego, w razie potrzeby, do czasu objęcia przez spadkobiercę masy spadkowej. Uzupełnieniem tej części rozważań jest przegląd zastosowania kurateli w odniesieniu do poszczególnych typów przedsiębiorców wynikających z przepisów szczególnych, np. z prawa bankowego czy prawa spółdzielczego, co podnosi wartość merytoryczną pracy.

Niewątpliwie kluczową częścią pracy jest rozdział III, poświęcony wpływowi ustanowienia kurateli na przebieg cywilnego postępowania rozpoznawczego. Rozdział ten ma za zadanie nakreślić znaczenie tej instytucji dla kreowania właściwych standardów prawa do sądu, a przede wszystkim wykonywania tak istotnego postulatu rzetelnego postępowania.

W pierwszym rzędzie Autorka swoją uwagę kieruje na zasady funkcjonowania poszczególnych rodzajów kuratorów w cywilnym postępowaniu rozpoznawczym, rozpoczynając od analizy formalnych podstaw działania kuratora w konkretnych sprawach. Tym samym Doktorantka dokonuje przeglądu reguł wynikających z Kodeksu postępowania cywilnego oraz przepisów prawa materialnego, odnoszących się do właściwości i kompetencji organów sądowych w zakresie ustanawiania kurateli w poszczególnych, omówionych w pracy, przypadkach. Następnie Autorka w przejrzysty sposób przedstawia wymogi dotyczące kandydatów na kuratora, przy czym wydaje się, że tę część pracy można byłoby poszerzyć m.in. o rozważania o charakterze aksjologicznym, odnoszące się do przymiotów charakteru, motywacji czynności kuratora i innych pozaprawnych aspektów wykonywania tej funkcji.

Następnie Autorka w szerokim zakresie przedstawia podstawowe obowiązki kuratorów co do działania w postępowaniu cywilnym, nie pomijając istotnego problemu przekroczenia granic umocowania przez kuratora. W tym względzie należy szczególną uwagę zwrócić na rozważania Doktorantki na s. 250 i n., odnoszące się do mocy czynności procesowych, dokonanych przez kuratora przekraczającego zakres umocowania. Autorka zwraca uwagę, iż uznanie, że podjęte przez kuratora bez należytego umocowania w toku postępowania cywilnego czynności procesowe są bezskuteczne, wymaga rozważania następstw tych czynności dla tego postępowania. W tym przypadku przede wszystkim należałoby szerzej odnieść się do problemu zniesienia całości lub części postępowania z jego udziałem, co Doktorantka jedynie sygnalizuje.

W zakresie oddziaływania uczestnictwa kuratorów na przebieg postępowania cywilnego należy zwrócić uwagę również na problematykę skutków procesowych działania kuratorów dla przeciwnika osoby zastępowanej, a także konsekwencje nieustanowienia lub bezpodstawnego ustanowienia kuratora. W tym ostatnim przypadku Autorka na s. 266 wskazuje, że bezpodstawność ustanowienia kuratora oznacza, iż u zastępowanego nie

zachodzą ani prawne, ani faktyczne braki w zdolności procesowej. Tym samym, według Doktorantki, nieuzasadnione działanie omawianego podmiotu w postępowaniu cywilnym może powodować, że strona będzie pozbawiona samodzielnej możliwości dbałości o swoje prawa.

W odniesieniu do tej części należy wnieść zastrzeżenie dotyczące umieszczenia w niej rozważań na temat wynagrodzenia oraz odpowiedzialności poszczególnych kuratorów omówionych w pracy. Wydaje się, że te zagadnienia mają charakter bardziej ustrojowy niż pozostający w ścisłej korelacji z realizacją postulatu rzetelnego postępowania sądowego, dlatego - zwłaszcza kwestia wynagrodzeń kuratorów - powinna zostać przez Autorkę omówiona w rozdziale pracy poświęconym przeglądowi poszczególnych przypadków zastosowania instytucji kurateli w postępowaniu cywilnym. Jednak uwaga dotycząca umiejscowienia wskazanych rozważań nie umniejsza pozytywnej oceny wartości merytorycznej wywodów przedstawionych przez Autorkę.

Zamknięciem wywodów zawartych w rozdziale III jest analiza wpływu instytucji kurateli na prawo dostępu do sądu, prawo do odpowiedniego ukształtowania procedury oraz prawo do wyroku sądowego, a więc jej wpływu na poszczególne składowe prawa do sądu w sprawach cywilnych. Jak zauważa Doktorantka na s. 287, instytucja ta stanowi odstępstwo od samodzielnego działania w postępowaniu cywilnym podmiotów doznających ograniczeń prawnych lub faktycznych w zdolności procesowej, co uzasadnia rozważenie problemu, czy takie działanie ustawodawcy stanowi dopuszczalne ograniczenie realizacja przysługującego im prawa do sądu. Należy zgodzić się z wnioskiem Autorki, że w tym wypadku ustawodawca racjonalnie rozważył interesy przeciwstawnych stron postępowania, umożliwiając im dochodzenie roszczeń oraz obronę przed nimi w przypadku zaistnienia braków w zdolności procesowej.

W zakończeniu Autorka przedstawiła zasadnicze wnioski odnoszące się do roli instytucji kurateli w postępowaniu cywilnym, wskazując m. in., że udział kuratorów co do zasady gwarantuje realizację prawa do sądu w cywilnym

postępowaniu rozpoznawczym. Według Doktorantki „wskazane instytucje pozwalają nie tylko na równe wyważenie sytuacji procesowej zastępowanego i jego przeciwnika, ale również uwzględniają interes tego przeciwnika w prowadzeniu ważnego postępowania cywilnego” (s. 318).

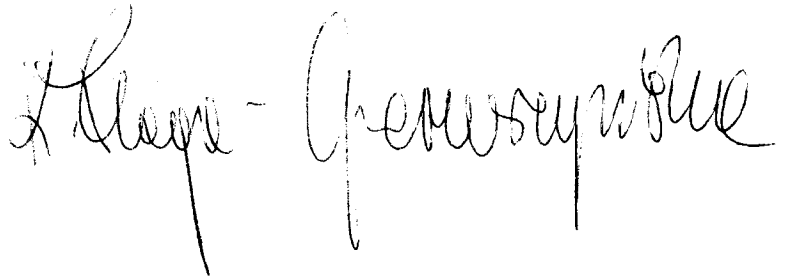
IV.

Reasumując, rozprawa przygotowana przez Doktorantkę jest opracowaniem na bardzo dobrym poziomie merytorycznym, a przedstawione w recenzji zastrzeżenia mają na celu jedynie dopracowanie niektórych aspektów przygotowanej dysertacji. Należy dokonać w pełni pozytywnej oceny przedstawionej rozprawy, która została oparta o wystarczający zasób źródeł literatury i dorobku judykatury istotnych dla przedmiotowej problematyki, a przede wszystkim zawiera odpowiednio pogłębioną analizę całokształtu regulacji prawnych odnoszących się do tytułowego zagadnienia.

Praca jest napisana poprawnym i przejrzystym językiem, a sposób prowadzenia rozważań przez Doktorantkę w poszczególnych częściach nie budzi zastrzeżeń. Autorka potrafi przedstawiać swoje wywody w zrozumiałym sposobie, a przy tym podchodzi z odpowiednią uwagą do istniejącej już argumentacji w doktrynie prawa cywilnego materialnego i procesowego. Jednak przed ewentualną publikacją należy dokonać odpowiedniej korekty redakcyjnej (np. co do sposobu formułowania przypisów, stosowania *ibidem* czy też niekonsekwentnego przytaczania w przypisach numerów jednostek redakcyjnych aktów prawnych). Ponadto Autorka powinna rozważyć kwestię odpowiedniego stosowania terminologii, bowiem wydaje się, że bardziej trafne byłoby stosowanie wyrażenia „instytucja kurateli” niż „instytucje kuratorów”.

Reasumując, mgr Sylwia Lisowska przedstawiła niezwykle interesującą analizę zagadnienia, które dotychczas nie było tak kompleksowo przedstawione, co czyni ocenianą rozprawę opracowaniem o wysokiej wartości teoretycznej i praktycznej.

W konsekwencji należy uznać, że przygotowana przez mgr Sylwię Lisowską rozprawa może w pełni stanowić podstawę nadania stopnia naukowego doktora nauk prawnych, bowiem spełnia warunki określone w art. 13 ust. 1 ustawy z 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. Nr 65, poz. 595 ze zm.).

A handwritten signature in black ink, appearing to read "H. Kłopińska-Gonowska". The signature is written in a cursive style with some flourishes.